

Elżbieta Sternal

Wyższa Szkoła Języków Obcych w Świeciu

Udział nauczycieli szkół dla dorosłych w nabywaniu i podnoszeniu kwalifikacji zawodowych przez osoby dorosłe

Participation of teachers in schools for adults in the acquisition and improvement of professional qualifications by adults

Abstract: Adult education is considered as one of the most important elements of the development of modern economies of the European Union, including Poland. The dynamics of change in the field of adult education makes a growing demand for teaching staff that is able to adapt to changes in the socio-economic. The modern teacher is mainly reflective and critical creator of teaching process in schools for adults. Due to good preparation of the teaching staff to work with adults I made an attempt to investigate the contribution of adults schools' teachers in the acquisition and improvement of professional skills.

Keywords: adult, schools for adults, acquiring qualifications improving qualifications

Wprowadzenie

Zmieniające się potrzeby i oczekiwania społeczeństwa związane z jego rozwojem cywilizacyjnym determinują ciągły rozwój jednostki oraz kształtują nowy typ społeczeństwa opartego na wiedzy. Z kolei dynamiczne zmiany zachodzące na rynku pracy zarówno w skali regionalnej jak i globalnej wymuszają inwestowanie osoby dorosłej w edukację, która współcześnie dzięki nowym technologiom, w tym informatycznym stała się najważniejszym czynnikiem produkcji,

bowiem pozwala tworzyć największe bogactwo, a człowiek wykształcony to ktoś, kto nauczył uczyć się i kto przez całe życie zgłębia tajniki wiedzy w formalnym i nieformalnym systemie szkolnictwa¹. Chcąc sprostać wyżej podanym oczekiwaniom osoba dorosła rozumie, że istnieje zależność między nabywaniem i podnoszeniem kwalifikacji zawodowych, a uwarunkowaniami podmiotowymi, czyli nauczycielami pracującymi z osobami dorosłymi uczestniczącymi w tych procesach. Zatem kategorie podmiotowe, kształtowane między osobami dorosłymi uczącymi się często decydują o uczestnictwie w procesach nabywania i podnoszenia kwalifikacji zawodowych oraz osiągnięcia zawodowych celów, to jest zdania zewnętrznych egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe i uzyskanie zawodowych dyplomów kwalifikacyjnych. Zatem kształcenie osób dorosłych wymaga od nauczycieli pracujących z dorosłymi szerokiej wiedzy o dynamice ich rozwoju psychicznego, o czynnikach i siłach regulujących funkcje psychiki i jej doskonalenie, o procesach poznawczych takich jak: myślenie czy pamięć oraz o stylach uczenia się².

Badając proces nabywania i podnoszenia kwalifikacji przez osoby dorosłe uwzględniłam dwie ważne kategorie istotne dla tego procesu. Należą do nich:

- uczestnictwo osób dorosłych w tym procesie;
- uwarunkowania szkolne, które podzieliłam na czynniki osobowościowe i infrastrukturę.

W artykule prezentuję badania, które pozwoliły stwierdzić, jak ważny jest udział nauczycieli szkół dorosłych w nabywaniu i podnoszeniu kwalifikacji zawodowych przez osoby dorosłe. Charakteryzując kadrę dydaktyczną, opisałam ją motywami, oczekiwaniami i trudnościami w realizacji procesu dydaktycznego w pracy z osobami dorosłymi nabywającymi i podnoszącymi swoje kwalifikacje zawodowe.

Metody, techniki i narzędzia wykorzystane w badaniach

Ze względu na sondażowo-diagnostyczny charakter badań główną metodą zastosowaną w badaniach – poza metodą krytycznej analizy literatury uczyniłam sondaż diagnostyczny. Jest to metoda badań, której podstawową funkcją jest gromadzenie informacji za pomocą następujących technik: wywiadu, ankiety

¹ Zob. P.F. Drucker, *Knowledge Work and Knowledge Society*; The Social Transformations of his Century. The 1994 Edwin L. Godzin Lecture, s. 27.

² E. Kowalik, *Metody kształcenia dorosłych*, http://www.okun.gda.pl/zalaczniki/metody_kształc_doroslych.pdf, s. 1 [dostęp 24.11.2014 r.].

i technik statystycznych³. Narzędziami badawczymi były: kwestionariusz ankiety i kwestionariusz wywiadu, które w mojej artykule nazwałam jako:

1) następujące techniki badawcze – wywiad i ankietę.

- wywiad z dyrektorem szkoły dla dorosłych,
- ankieta z nauczycielami uczącymi osoby dorosłe,

Wykorzystując powyższe techniki badań, opracowałam następujące autorskie narzędzia badawcze:

- kwestionariusz wywiadu z dyrektorem szkoły dla dorosłych;
- kwestionariusz ankiety dla nauczycieli pracujących w szkołach dla dorosłych;

W przyjętej metodzie zastosowałam również technikę obserwacji, starając się odnieść do rzeczywistej infrastruktury i wyposażenia szkół. Wypowiedzi dyrektorów posłużyły do zebrania materiału empirycznego, który interpretowałam w odniesieniu do problemów badawczych.

Teren badań własnych

Teren moich badań zlokalizowałam w północnej części województwa mazowieckiego, a konkretnie w szkołach dla dorosłych, znajdujących się na tym terenie. Badaniem objęłam 730 osób reprezentujących trzy grupy respondentów, tj. słuchaczy szkół dla dorosłych (640), nauczycieli biorący udział w procesie kształcenia osób dorosłych (80) oraz dyrektorów (10). Z pośród badanych dużą grupę stanowili nauczyciele w wieku od 24 do 40 roku życia – 61,40%. Znacznie mniejszy udział w kształceniu zawodowym dorosłych mieli nauczyciele z przedziału wiekowego od 51 do 60 roku życia – 11,30% ogółu badanych respondentów, a najmniejszy z przedziału wiekowego od 41 do 50 i od 61 do 70 – 5,00% ogółu badanych. W grupie dyrektorów panowała nieco inna tendencja, bowiem połowa badanych mieściła się w przedziale wiekowym od 41 do 50 roku życia – 50,00% badanych, w przedziale wiekowym od 51 do 60 roku życia było tylko 30,00% ogółu badanych dyrektorów. Tendencja owa jest prawdopodobnie konsekwencją Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 kwietnia 2010 w sprawie regulaminu konkursu na stanowisko dyrektora publicznej szkoły lub publicznej placówki oraz trybu prac komisji konkursowej, które na tych stanowiskach preferuje osoby doświadczone w pracy dydaktycznej.

Badając udział nauczycieli szkół dla dorosłych w nabywaniu i podnoszeniu kwalifikacji przez osoby dorosłe uwzględniłam następujące kategorie:

³ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998, s. 57.

- motywy podjęcia pracy przez nauczycieli w szkołach dla dorosłych;
- oczekiwania nauczycieli w stosunku do osób, które biorą udział w procesie nabywania i podnoszenia kwalifikacji zawodowych;
- trudności nauczycieli w realizacji procesu dydaktycznego z osobami dorosłymi;
- przygotowanie kadry pedagogicznej do pracy z osobami dorosłymi.

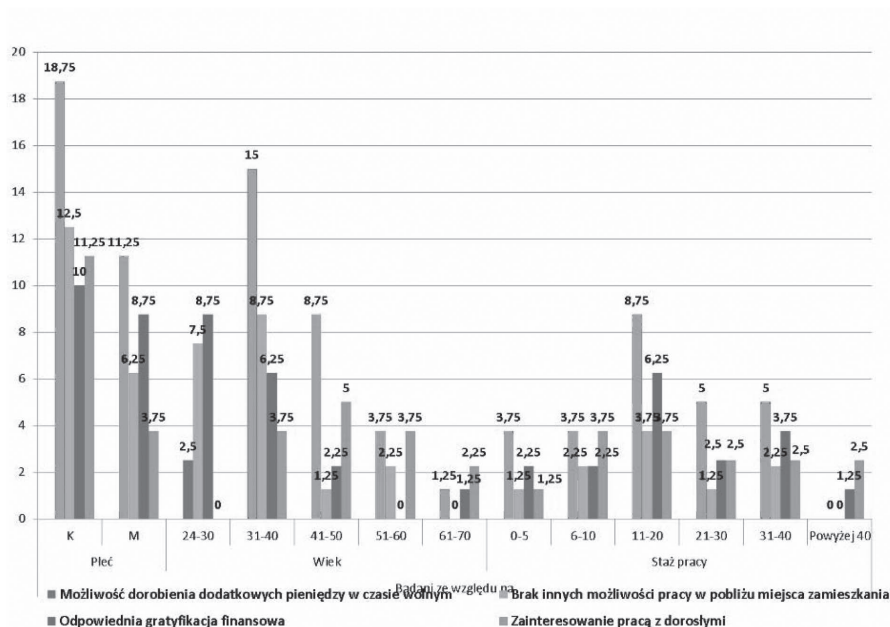
Motywy podjęcia pracy przez nauczycieli w szkołach dla dorosłych

Badając motywy próbowałam ustalić, co zdecydowało, że nauczyciele podjęli się pracy z osobami dorosłymi. Na ile było to ich własne zainteresowania, a na ile wymusiła ich decyzję sytuacja ekonomiczna, czy rodzinna. By to zbadać sformułowałam siedem kategorii motywów, takich jak:

- zainteresowanie pracą z dorosłymi;
- możliwość rozwoju zawodowego;
- możliwość dorobienia dodatkowych pieniędzy w czasie wolnym;
- wolny etat;
- przypadek;
- brak innych możliwości pracy w pobliżu miejsca zamieszkania;
- odpowiednia gratyfikacja finansowa.

Interesujące mnie motywy podjęcia pracy przez nauczycieli w szkole dla dorosłych analizowałam ze względu na płeć, wiek i staż pracy badanych. Wykres nr 1 pokazuje uzyskane wyniki.

Z wykresu wynika, że najważniejszymi motywami podjęcia pracy dla nauczycieli z osobami dorosłymi niezależnie od płci, wieku i stażu pracy były: „możliwość dorobienia dodatkowych pieniędzy”, „brak innych możliwości pracy w pobliżu miejsca zamieszkania”, „odpowiednia gratyfikacja finansowa”, „zainteresowanie pracą z dorosłymi”. Analizując badanych ze względu na płeć można zauważyć, że kobiety były bardziej zainteresowane pracą z osobami dorosłymi niż mężczyźni, dla których większą rolę odgrywała odpowiednia gratyfikacja finansowa. Analizując badanych ze względu na wiek widzimy, że w grupie wiekowej od 31–40 i 41–50 najważniejszą kategorią była możliwość dorobienia pieniędzy w czasie wolnym, dla najmłodszych nauczycieli pracujących w szkołach dla dorosłych najważniejszymi kategoriami były: „odpowiednia gratyfikacja finansowa” i „brak innych możliwości pracy w pobliżu miejsca zamieszkania”, dla nauczycieli z grupy wiekowej od 51–70 bardzo ważnym motywem zatrudnienia była „chęć pracy z osobami dorosłymi”, co wiąże się z nabyciem nowego doświadczenia oraz

Wykres 1. Najczęściej wybierane motywy podjęcia pracy przez nauczycieli w szkole dla dorosłych

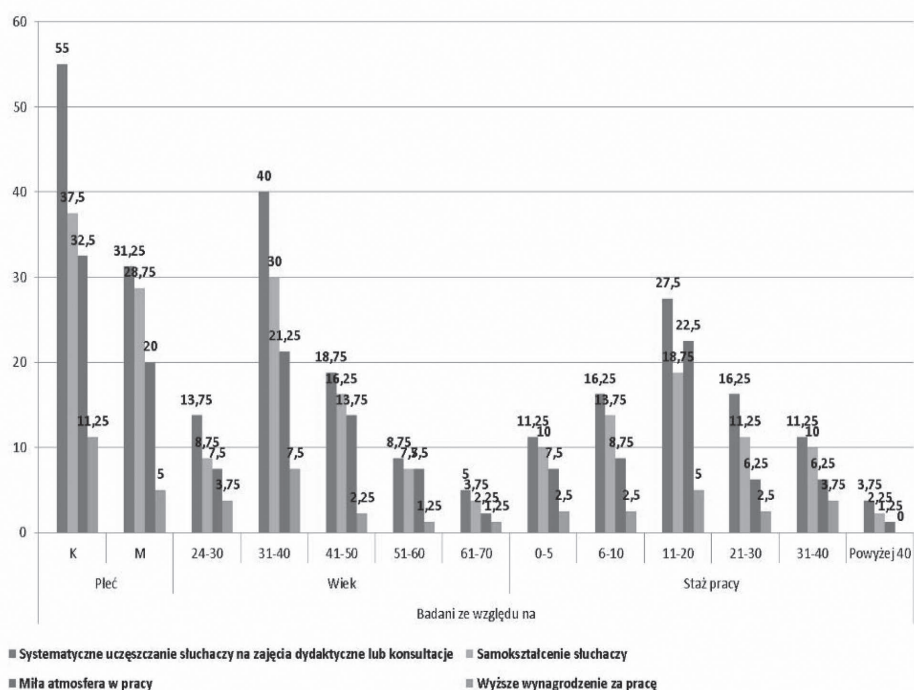
możliwością udziału i sprawdzenia się w procesie nabywania i podnoszenia kwalifikacji przez osoby dorosłe. We względu na staż pracy badanych wyniki pokrywają się z kategoriami wieku badanych.

Taki wynik badań w kategorii motywów podjęcia pracy nauczycieli z osobami dorosłymi pokazuje, że sytuacja ekonomiczna świadczy źle o organizatorach oświaty, która jest wciąż niedoinwestowana, nauczyciel źle opłacony, a mimo to poszukuje źródeł dochodu, jako wyraz zaradności życiowej i aktywności przeciw wysokiej deprecjacji społecznej tej grupy zawodowej, a wysokie morale nauczyciela sprawia, iż angażuje się on w pracę z osobami dorosłymi. Częściej robią to nauczyciele z większym stażem pracy i większym doświadczeniem zawodowym niż nauczyciele, którzy rozpoczynają pracę.

Następną kategorią którą poddałam badaniu była kategoria oczekiwań nauczycieli skierowanych do osób dorosłych. Badaniom poddałam dwanaście takich kategorii:

- systematyczne uczęszczanie słuchaczy na zajęcia dydaktyczne lub konsultacje,
- samokształcenie słuchaczy,
- kultura osobista słuchaczy,

- komfort bezpieczeństwa,
- szacunek dla nauczyciela,
- miła atmosfera w pracy,
- wyższe wynagrodzenie za pracę,
- współpraca wszystkich członków Rady Pedagogicznej,
- współpraca szkoły z pracodawcami i władzą lokalną,
- możliwość podejmowania samodzielnych decyzji,
- dobre wyposażenie pracowni w środki dydaktyczne,
- reforma szkolnictwa zawodowego.

Wykres 2. Najczęściej wskazywane oczekiwania nauczycieli kierowane do osób dorosłych biorących udział w procesach nabywania i podnoszenia kwalifikacji zawodowych

Wykres nr 2 pokazuje, że niezależnie od płci, wieku i stażu pracy najczęściej wybieraną kategorią było „systematyczne uczęszczanie słuchaczy na zajęcia dydaktyczne lub konsultacje”. Jest to najistotniejsza kategoria pracy dydaktycznej, a dobre i wzajemne zrozumienie słuchaczy i nauczycieli tworzą dobry klimat i atmosferę. Również wysoką istotność pracy nauczycieli z osobami dorosłymi

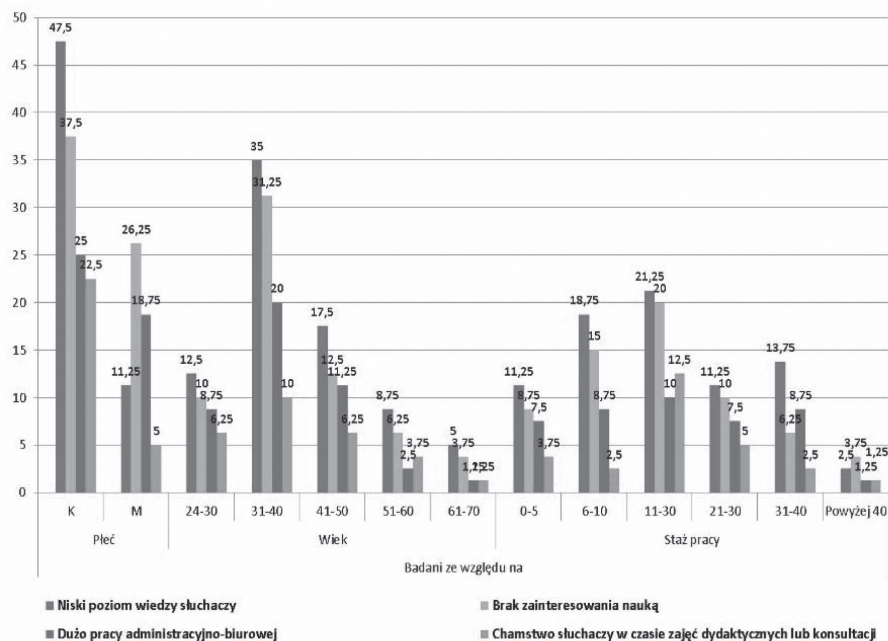
wykazało własne zaangażowanie i praca w domu słuchaczy, biorących udział w procesie nabywania i podnoszenia kwalifikacji. Dlatego badani nauczycieli widzieli ogromną potrzebę kształtowania i rozwijania samokształcenia wśród osób dorosłych. W tym miejscu warto przywołać F. Znanieckiego który stwierdził, że każdy człowiek jeżeli chce tworzyć, rozumnie, wie iż trudno byłoby osiągnąć założony cel, gdyby w tym procesie nie brało udziału samokształcenie. Jest to proces bardzo trudny do osiągnięcia w szkołach dla dorosłych, ponieważ osoby, które nie były wdrażane w taki proces od początku edukacji szkolnej mają duże trudności uczestniczyć aktywnie w samokształceniu. Nauczyciel, jako refleksyjny i krytyczny praktyk w pracy z osobami dorosłymi, łącząc systematyczne uczęszczanie słuchaczy na zajęcia z samokształceniem jest w stanie osiągnąć zamierzony cel czyli doprowadzić słuchaczy do uzyskania kwalifikacji zawodowych, to jest zdania egzaminu potwierdzającego kwalifikacje. Kolejną kategorią badań były trudności, na które napotyka nauczyciel w czasie pracy dydaktycznej.

Trudności nauczycieli w realizacji procesu dydaktycznego

Analogicznie do poprzednich wyników badań przedstawiłam kolejne dotyczące trudności nauczycieli w realizacji procesu dydaktycznego w szkołach dla dorosłych. Określiłam je dziesięcioma kategoriami:

- chamstwo słuchaczy w czasie zajęć dydaktycznych lub konsultacji;
- pijaństwo na terenie szkoły;
- problem narkomanii osób dorosłych;
- agresja wśród słuchaczy;
- brak zainteresowania słuchaczy nauką;
- niski poziom wiedzy słuchaczy;
- zły stosunek słuchaczy do nauczycieli;
- dużo pracy administracyjno-biurowej;
- konflikty między członkami Rady Pedagogicznej;
- mało możliwości doskonalenia nauczycieli uczących osoby dorosłe.

Na wykresie nr 3 zostały przedstawione tylko te, które badani zaliczyli do najczęściej wybieranych.

Wykres 3. Najczęściej wskazywane trudności nauczycieli w realizacji procesu dydaktycznego w szkołach dla dorosłych

Analizując otrzymane wyniki wnioskuję że nauczyciele pracujący z osobami dorosłymi słabo sobie radzą z czterema zaistniałymi problemami, ponieważ okazały się dla nich najistotniejsze. Należą do nich: „niski poziom wiedzy słuchaczy”, „brak zainteresowania słuchaczy nauką”, „niewłaściwe zachowanie podczas zajęć dydaktycznych” oraz „dużo pracy administracyjno-biurowej”. Słuchacze bardzo często mają zanizowaną samoocenę, to znaczy przekonani są, że są niezdolni do nauczania się czegokolwiek. Również sam proces nauczania wiąże się z ciągłymi zmianami, dlatego dla niektórych osób dorosłych może stwarzać sytuacje niepokoję. To z kolei utrudnia otwartość słuchacza na uczenie się rzeczy nowych. Dla niektórych sam udział w poznawaniu rzeczy nowych jest barierą trudną do pokonania, zatem nauczyciele biorący udział w nauczaniu osób dorosłych powinni korzystać z dużej ilości różnorodnych doświadczeń, jakie osiągnęli w swoim życiu osobistym i zawodowym, a zatem uczący powinni stworzyć warunki do wzajemnego ich wykorzystania w procesie uczenia się, dlatego udział nauczycieli w procesie nabywania i podnoszenia kwalifikacji zawodowych przez osoby dorosłe wymaga wielkiego nakładu energii, zaangażowania się, a czasem nawet

pomocy innych, bardziej doświadczonych osób różnorodnych doświadczeń, jakie słuchacze uzyskali w życiu osobistym i zawodowym, a zatem dla nauczycieli praca z osobami często jest dużym wyzwaniem, ponieważ niezbędna jest duża koncentracja na słuchaczu, chęć pokonania jego trudności, związanych z jego niskim poziomem wiedzy w momencie rozpoczynania kształcenia zawodowego. Ponadto nauczyciele dążą do eliminowania braku zainteresowania słuchaczy nauką i kształtują u nich pozytywny pogląd na naukę, odpowiedni stosunek do niej, bo tylko wtedy mogą myśleć o uzyskaniu interesujących ich kwalifikacji zawodowych.

Dynamika przemian w różnych sferach życia, również i w sferze edukacji dorosłych powoduje zapotrzebowanie na kadre, w tym dydaktyczną, która potrafi elastycznie przystosować się do zachodzących zmian w sferze edukacji, w tym dorosłych. Praca nauczycieli lub trenerów uczących w szkołach dla dorosłych odbywa się w warunkach nieustannej zmienności. Dlatego od osób pracujących ze słuchaczami w szkołach dla dorosłych wymagany jest coraz wyższy poziom kompetencji. Tymczasem nauczyciele często zgłaszali małe możliwości własnego dostępu do doskonalenia. To wobec gwałtownych zmian, jakim podlega współczesny świat, a zwłaszcza wobec postępu technicznego raz zdobyte wykształcenie, szczególnie w zawodzie nauczyciela szybko się dezaktualizuje, toteż koniecznością staje się potrzeba uzupełniania wiedzy w każdej dziedzinie przez całe życie. Nowoczesny system oświaty dorosłych wymaga od nauczyciela zapewnienia pomocy osobom dorosłym w zakresie nabywania i podnoszenia kwalifikacji zawodowych, na poziomie adekwatnym do oczekiwań pracodawców. W świetle przedstawionych wyżej argumentów zbadalam przygotowanie kadry do pracy z osobami dorosłymi. Dane zostały zaprezentowane w tabeli nr 1.

Tabela 1. Przygotowanie kadry pedagogicznej do pracy z osobami dorosłymi opisane zainteresowaniem formami doksztalcania i doskonalenia zawodowego

Lp.	Rodzaj ukończonych form doksztalcania i doskonalenia zawodowego	Badani w		
		L	%	R
1	Studia podyplomowe	31	38,75	III
2	Kursy kwalifikacyjne	25	31,25	IV
3	Kursy doksztalcające	67	83,75	II
4	Inne formy szkolenia (konferencje, seminaria)	71	88,75	I
5	Studia przygotowujące do kształcenia osób dorosłych	11	13,75	V

Źródło: badania własne.

Z treści tabeli nr 1 wynika, że najbardziej popularnymi formami dokształcania i doskonalenia zawodowego dla nauczycieli były 1): „inne formy szkolenia (konferencje, seminaria)”; 2) „kursy dokształcające”; 3) „studia podyplomowe”.

Reasumując stwierdzam, że inne formy szkolenia preferowane przez nauczycieli pracującymi z osobami dorosłymi winny się koncentrować na współpracy nauczycieli szczególnie kształcenia zawodowego z zakładem pracy i odbywania tam szkoleń poddających współpracy – stan tematów niezbędnych do przygotowania słuchaczy nabywających i podnoszących kwalifikacje zawodowe.

Nauczyciele pracujący z osobami dorosłymi często pracują również z młodzieżą i jak widać za tabelą nr 1 tylko około 14% badanych ukończyła studia, które przygotowywały do pracy z osobami dorosłymi. Pozostali, jako refleksyjni i krytyczni praktycy sami musieli zadbać o wykorzystanie nabytej wiedzy do prowadzenia zajęć dydaktycznych, by efektem dla słuchaczy był zdany egzamin dojrzałości i dyplom uzyskania kwalifikacji zawodowych.

Podsumowanie

Badania przeprowadzone na grupie osób dorosłych uczestniczących w procesie nabywania i podnoszenia kwalifikacji oraz nauczycielach szkół dla dorosłych, dają zdecydowane pierwszeństwo podmiotowej kategorii szkolnych uwarunkowań, według której najważniejszy jest nauczyciel i jego praca. Wyniki pokazały, że nie był to nauczyciele najdłuższym stażu zawodowym i nie był najstarszy bowiem ci, traktowali pracę głównie w kategorii ekonomicznej. Najbardziej angażowali się w pracę nauczyciele w przedziale wiekowym od 24 do 40 roku życia, którzy brali na siebie ciężar pracy dydaktycznej, skoncentrowanej na przygotowaniu słuchaczy do zewnętrznych egzaminów zawodowych. Zatem z opinii badanych wynika że najważniejszy jest czynnik osobowościowy, czyli nauczyciel pracujący z osobami dorosłymi, a czynniki natury materialnej są tylko uzupełnieniem. Czyli kategorie podmiotowe, kształtowane między osobami uczącymi się a nauczycielami i ich pracą – zdaniem badanych respondentów decydują o uczestnictwie w procesach nabywania i podnoszenia kwalifikacji zawodowych oraz osiągnięciu założonych celów, to jest zdania zewnętrznych egzaminów potwierdzających te kwalifikacje i uzyskanie zawodowych dyplomów kwalifikacyjnych.

Literatura przedmiotu:

- Drucker P. F., *Knowledge Work and Knowledge Society; The Social Transformations of his Century*. The 1994 Edwin L. Godzin Lecture.
- Gasiul H., *Teorie emocji i motywacji*, Warszawa 2007.
- Januszek H., Sikora J., *Socjologia pracy*, Poznań 2000.
- Kowalik E., *Metody kształcenia dorosłych*, http://www.okun.gda.pl/zalaczniki/metody_ksztalc_doroslych.pdf [dostęp:18.12.2014 r.].
- Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998.